

פרקים מתוך ספר על אודות הרקדנית והכוראוגרפית גרטרוד קראוס העומד לצאת לאור.

פרחים על הרציף

ימי סוף אפריל של שנת 1931 היו חמים. האמרגן ברוך גוריאצ'יקוב (מאוחר יותר: גלאון) עמד על רציף נמל יפו לבוש הגייגית, מזיע בחליפה ובעניבה שלבש לכבוד הכוכבת הגדולה שבא לקבל את פניה. הוא לא פגש מעולם את הרקדנית הווינאית ששמה יצא לתהילה בארצות אירופה, שזכתה לשבחים כה רבים בקונגסרס הבינלאומי שהתקיים שנה קודם-לכן במינכן. על סמך ביקורות בעיתונים ורשמי מכריו שראו את הופעותיה באירופה, החליט להזמין את גרטרוד קראוס למסע הופעות בארץ-ישראל.

שמה הלך לפניו, הופעותיה בפראג, אמסטרדם ובירות אירופאיות אחרות העניקו לה מוניטין בינלאומי. הכל סוכם במכתבים: הופעות בשלוש הערים הגדולות, וכמובן, בקיבוץ צים. עתה כאו היה הקהל הקיבוצי צמא לאמנות ו"שוק" חשוב לאמרגנים ללא כל פרופורציה למספרם הממשי של אנשי ההתיישבות באוכלוסיה.

כיאה לג'נטלמן בעל נימוסים, בא האמרגן לקבל את האמנית, "שלו" כשור ורדים גדול בידו. בדריכות וציפיה היכה לרדת הנוסעים. הבאים החלו לצאת מלוויים בסבלים נושאי מזוודות וחבילות. עינו המנוסה של האמרגן סקרה את הקרבים לגלות את דמותה המרשימה של הכוכבת המפורסמת. אבל אף אשה מן הבאים לא נראתה לו כתואמת תואר זה. שמה אשה זו בכובע הלבן, רחב השוליים, ובשמלה הלבנה? לא. כבר ניגשו אליה בניי-משפחתה וחייבו אותה בהתרגשות ודמעות. זו אינה גרטרוד קראוס. ושם, אולי אשה זו וכלב פודל גזוז היטב נילוה אליה?

גרטרוד ירדה אל הרציף, הסתכלה כה וכה, ראתה את האיש בחליפה המנסה למצוא משהו בין הבאים, וזר הוורדים בידו. היא יישרה את הבארט השחור הנצחי שלראשה הקטן, והחליטה שזהו מר גוריאצ'יקוב, האמרגן שלה.

היא ניגשה אליו ואמרה: "סליחה, שמה אדוני..." אבל האמרגן ניפנף בידו הפנויה מהוורדים באי-סבלנות והתנצל: "סליחי לי, אני עסוק, אני מצפה לרקדנית המפורסמת ג.ק. שצריכה להגיע", ומבטו המשיך לתור את פני האנשים. "אני גרטרוד קראוס" — אמרה.

מר גוריאצ'יקוב נעצר לרגע, כאילו לא שמע היטב מה שנאמר לו, והתכופף להביט באשה קטנת-הקומה שלידו.

"ראיתי את התמהון והאכזבה על פניו" — מספרת גרטרוד, כשהיא מגחכת בהנאה לזכר פגישה היסטורית זו. "הוא ציפה לאיזו גראנד-דאם מרשימה, ומצא — אותי. ראיתי איך הוא רואה בעיני רוחו את כל ההשקעות שהוציא על פלאקטים ופרסומות, על שכירת אולמות וחדר בבית-מלון — יורדות לטמיון."

כעבור שניה התאושש, הושיט לה את זר הוורדים, גימגם משהו על העונג הרב שבפגישה זו, ולקח אותה אל המכונית.

הצלחתה של ג.ק. בארץ-ישראל היתה גדולה מכל המשו-ער. מסע המופעים הוארך בשל הדרישה הרבה לכרטיסים. "שש-עשרה פעמים הופיעה הרקדנית הווינאית ג.ק. לפני אולמות מלאים עד אפס מקום, מדן ועד באר-שבע", מדווח על הופעותיה י.מ. בן-גבריאלי בירחון, "המחול", שיצא לאור בברלין. "היא רקדה בירושלים, ושוב ושוב בבית-העם בתל-אביב, לפני 5,000 איש, בחיפה ובקומונות הכמעט אגדתיות של עמק-יזרעאל ואפילו במאהל בדואים בנוף מסיפורי קארל מאי."

פגישתה עם הבדואים נערכה בבית-אלפא. מספרת לאה ברגשטיין, רקדנית שמוצאה מווינה, אז חברת קיבוץ בית-אלפא, כיום מורה וכוראוגרפית ברמת-יוחנן (לשם עברו חלק מחברי בית-אלפא לאחר הפילוג): "גרטרוד רקדה לפני הקיבוץ. סיפרנו לה על פנטאזיות הבדואים, על החתונות בכפרי הפלאחים, שכנינו. היא רצתה להכיר את המחול המזרחי, אבל הימים היו ימי מתיחות שלאחר מאורעות שנת 1929, ומסיבות בטחון אי-אפשר היה לארגן ביקור כזה. גרטרוד, שדמיונה כבר השתלהב מפגישה עתידה זו עם המורח האמיתי, לא רצתה לוותר. רבים מחברי הקיבוץ הכירו היטב את המחול הערבי, את השירים ואת מינהגי החתונה, והחלטנו להציג בפניה פנטאזיה. סיפרנו לה שהזמנו את שכנינו הבדואים לבוא ולהופיע לפנינו בחצר הקיבוץ. אספנו את כל העבאיות והשמלות המזרחיות שהיו לנו, התלבשנו, הבחוריים הביאו סוסים, חבשו כפיות ורובי-ציד וחרבות בידיהם, והפני-טאזיה נערכה לפנות-ערב, ועברה בהצלחה רבה."

רקדנו דבקה בהתלהבות. באמצע הריקוד נזכרתי פתאום שכולן, כל החברות, נעולות נעליים חדשות לפי מיטב אופנת ברלין של השנה שעברה — מתנתה של מרגוט קלאוזנר, בתם של בעלי שרשרת חנויות גדולה להנעלה, שנהגה בכל ביקור שלה להביא לנו משלוח שלם של נעליים. בדואיות, בנעליים? זה היה משונה קצת. אבל גרטרוד לא שמה, כנראה, לב לפרט מסגיר זה, ונהנתה מאוד."

בערב נערכה הופעתה של גרטרוד לחברי קיבוצים מכל הסביבה שהתכנסו אצלנו, וזההתלהבות היתה רבה."

"אחרי ההופעה הוזמנתי לחדר-האוכל של הקיבוץ לריי-קודי הורה סוערים" — מספרת גרטרוד את גירסתה שלה למאורע. "שמתי לב שהשיח' הבדואי, שרכב בראש הרוק-דים אחרי הצהריים, לבוש עכשיו מכנסי רכיבה ומגפיים, והוא רוקד בהתלהבות עם חברות הקיבוץ. יחסי שכנים כה הדור-קים נראו לי מזוירים במקצת. והנה, בדואית! זו, שהציגה לפני ריקוד-חרבות מסעיר, משתתפת גם היא בשמחה..."

אבל גרטרוד, שהבחינה במתיחה, המשיכה לשחק את תפקידה בנאמנות.

"השמש, הנוף בעל העוצמה הרגשית, האור המיוחד של ארץ-ישראל, הצבעים הממו אותי" — מספרת גרטרוד. "מן

„אפשרויות רבות היו פתוחות לפני“ — היא אומרת. „יתכן ולו הייתי מגיעה לארצות-הברית היתה דרכי שונה. אבל אף רגע לא הצטערתי על החלטתי.“

בואה של גרטרוד לארץ-ישראל קבע, כמובן, לא רק את גורלה האמנותי שלה, אלא, ואולי עוד יותר מכך, את התפתחות המחול האמנותי בארץ. היא עזבה את אירופה כשהיא בשיא יכולתה, כשמאחוריה שורה של הצלחות בין-לאומיות, באמתחתה הצעות עבודה קוסמות במחיצת מיטב האמנים כגון הבמאי ריינהרד. אבל היא החליטה אחרת.

„מעולם לא אמרתי לעצמי ששומה עלי לעשות כך או אחרת. כל חינוכי לא היה קשור בהכרחים, צווים והחלטות גורליות. תמיד עשיתי הכל בלי שיקול-דעת מראש. חשתי שההחלטות תיפולנה מאליהן, שלא עלי להכריע. כמו בשעת קפיצה גדולה על הבימה, הייתי סבורה שהדרך עצמה חשובה מהגובה אליו אתה מצליח להגיע. כאשר הכיוון נכון, הרגל ממילא תגיע לשיא-הגובה. פשוט יצאתי לדרך בכיוון חדש. רק החלטת לבוא הנה (לארץ ישראל, ג.מ.) היתה החלטה מודעת. בטוחתני שהגורל והטבע חזקים יותר מכל הכרעותיו של האדם עצמו“ — מהרהרת גרטרוד שנים רבות לאחר-מכן.

גרטרוד חזרה לפעילות אמנותית אינטנסיבית בווינה. היא הוזמנה לשתף פעולה עם גדול במאי התיאטרון של אותם ימים, ריינהרד, בביצוע חזיון ענק של „הצגת פסיון“ שנערכה באולמו של קרס. בהצגה זו על חיי ישו נטלו חלק מאות רקדנים וטובי השחקנים.

היכולת לבנות תמונות בתנועה תוך שיתופם של גושי-אדם, קסמה לה. מאז ומעולם לא היתה גרטרוד רק כוראוגראף פית במובנה הצר של המלה, אלא במאית שכל התיאטרון, על תחומיו השונים, המשחק, התאורה, התלבושות, הם תחום שלטתה.

באחת מעבודותיה עיצבה סצינות מהמחזה האנטי-מלחמתי של קארל קראוס „ימי האנושות האחרונים“. מופע זה של המחזה, שלא הוצג מעולם בשלימותו, בשל היקפיו הענקיים, נערך כרבות מהופעותיה של גרטרוד במסגרת הפעילות התרבותית של התנועה הסוציאליסטית בווינה. „הלהקה כולה שכבה על ריצפת הבימה המחולקת לרמות שונות, כשכולם לבושים מסיכות גז“ — נזכרת בטינה זיסקה, אחת מתלמידי דותיה של גרטרוד. „הקהל ראה למעשה רק שורות שורות של פנים מפלצתיות של המסיכות. הרקדנים הלמו באגרור פיהם על הריצפה והלמות זו שימשה רקע לקריינים. היה בזה משהו מפחיד, מאיים ביותר.“

תלמידותיה של גרטרוד, חלקן נעשו עצמאיות ויסדו להקות משלהן, בהתאם למסורת אותם הימים. המעיין ברישומות הביקורת של אותן שנים ימצא עד מה עניפה היתה השפעתה של גרטרוד דרך רקדניות אלה, שהחלו את פעילותן במחיצתה. מיה סלאבנסקה, באלרינה מפורסמת ממוצא יו-גוסלבי, מציינת (בכתבה אודותיה שנתפרסמה ב-DANCE MAGAZINE במרס שנת 1973) שהיתה במשך שנתים תלמידתה של גרטרוד: „במחיצתה של קראוס גיליתי את איך סוף האפשרויות של ביטוי וחופש היצירה במחול... היא שעזרה דדה אותי בניסיונותי הכוראוגרפיים הראשונים.“

הרגע הראשון הרגשתי קשר עמוק למקום זה, לנוף, לאנשים. ידעתי שהריקודים שלי לא יהיו עוד כשהיו לאחר חוויה זו.“ בירושלים הלכה לשוק בעיר העתיקה וקנתה בדים ואבני-זרים, שמלות מזרחיות ותכשיטים, אותם הביאה עם שובה לווינה, ואלה שימשו לריקודי הנוף המזרחי שיצרה. כבר בתוכניתיה הראשונות, שנוצרו שנים לפני פגישתה עם הארץ, ניכרה השאיפה לעיצוב אווירה מזרחית במחול-התנ"כי שלה. עכשיו נוסף לאלה הביסוס של פגישה פנים-אל-פנים עם המוסיקה המזרחית ומקצביה, עם הצבעים והאריגים האמיתיים.

„מסע-נצחון של אמנית וינאית צעירה בארץ הקודש“ — כותב בסוף יוני העתון „DER WIENER TAG“ — „מחור לות בכל הערים, במושבות הרבות. ריקודים לפני יהודים, לפני בדואים. הביקורת המקצועית והקהל הרחב התלהבו במידה שווה. רובם כתבו אודות התגלות חדשה של רוח המזרח. בעקבות המסע בפלשתינה בא תור הופעות-האורה במצרים, מקום שם הקרקע שתקלוט את אמנות המחול עדיין לא מוכנה כמו זו שעל גדות הירדן.“

ובארץ כותבים: „גרטרוד קראוס נחשבת לאחת מהמהפכניות באומנות המחול בימינו: בכל תנועה, כשרון, רצון, נשמה, מזג ודמיון עשיר. גם בבהונות רגליה ובכל תווי פניה מורגשת הבעת-נפש של אמן אמיתי.“

קראוס מעוררת בנו הרגשות וזכרונות של הרקדניות האופייניות הרוסיות — אולם היא תמיד עצמית, מקורית. כל קומפוזיציה שלה תמיד חדשה, שונה, מקסימה בפשטותה, בהומור קל, אינטנסיביות וביופי הקלאסי. ואין פלא שבאירופה פוגשים את קראוס בתשואות חן סוערים. קראוס כבר עברה את כל הגבולות הטכניים (כך! ג.מ.) של הריקוד, הריתמיקה שלה — זוהי תמצית של רגשותיה של בת ישראל, הממוגת בקירבה את יסודות התנועה והנגינה לדבר אחד מושלם. ב„מזמור לגיטו“ אנו מרגישים את רוח הנעימה התנועתית של יהודי המזרח. בריקוד „וודקה“, קראוס הינה רוסיה טיפוסיית.

בביקור ראשון זה, שלא ארך אלא שבועות ספורים, נקבע דימוי, כיוון חייה ויצירתה של גרטרוד לעתיד.

החלטתה לעלות לארץ לא התגבשה עדיין בפגישה זו. אחרי המסע הראשון באו אחרים. הכרתה הציונית לא רק שלא נחלשה בשל התנאים החומריים הקשים אותם פגשה. הקהל בארץ היה מורגל לקונצרטים ולתיאטרון, אבל בתחום המחול כמעט שלא היה קיים דבר, פרט להופעות ספוראדיות של מחול קלאסי במסגרת האופרה של גולניקין והנסיונות ליצור „באלט תנ"כי“ בירושלים שנעשו על-ידי רינה ניקובה, רק-דנית שמוצאה מרוסיה, שהתיישבה בארץ, וחינכה קבוצת תלמידות תימניות. שהידועה בהן היא רחל נדב.

עלייתה ארצה של גרטרוד קראוס היתה תהליך ממושך, שסופו בשנת 1935. אולם גם אחר-כך חזרה לא אחת למסע מופעים בארץ מוצאה ובמדינות אירופאיות אחרות, עד פרוץ מלחמת העולם השנייה.

צל עליית הנאצים לשלטון הכריח את כל האמנים היהודים להחליט על דרכם. אחדים מעמיתיה של גרטרוד היגרו לאמריקה, הצפונית והדרומית, אחרים, כמורתה גרטרוד בונדויוז, הגיעו לבסוף לאוסטרליה. אבל גרטרוד בחרה בהכרה מלאה דווקא בארץ-ישראל.

זה עתה נסתיימה ההצגה בתמונה מרשימה של ציפיה, של תקווה לעתיד טוב יותר, באפוטאוז של יום-המחרת, העתיד להפציע. הרקדנים, נרגשים לאחר הצגת הבכורה, מקבלים בעצבנות-מה את מחזאות הכפיים של הקהל הגלובי, באולמו של „האיגוד להשכלה עממית“ שבטרמברגסה. והם ממחרים לחדריה-אפור ומצטופפים סביב מקלט הרדיו.

כי היום הוא ה-5 במארס 1933 ובגרמניה נערכו באותו יום הבחירות לרייכסטאג (בית-הנבחרים), והכל רוצים לשמוע האם העניק העם הגרמני מנדט חוקי למפלגתו של היטלר. הבחירות נערכו פחות משבועיים אחרי שריפת הרייכסטאג, באווירת מתח ואלימות פוליטית. הנאצים, אשר הציתו בעצמם את בית-המחוקקים, האשימו במעשה קומוניסט צעיר מופ-רע בשם ואן דר-לובה. המפלגה הקומוניסטית הוצאה אל מחוץ לחוק, והבחרים הנחילו לנאצים נצחון מכריע — 44% מכלל ציירי בית-הנבחרים. בני בריתם הלאומנים, נציגי האצולה הוותיקה ואילי-התעשייה, זכו ב-8% מן הקולות, יבכך נפ-רצה הדרך להשלטת הדיקטטורה הנאצית.

הצגת „העיר מחכה“ מסתיימת בתקווה, בתוחלת לעתיד זוהר. במציאות נסגרו באותו ליל-בכורה שערי הרחמים, ו-12 שנות אפילה ירדו על אירופה.

העיר המודרנית, הסואנת, האוכלת יושביה, העליזה-אכ-זרית, הרוקדת בבארים, שברחובותיה גוררים את רגליהם הלאות אלפי מובטלים חסרי קורת-גג, העיר הנבנית בזיעתם של פועלים לתועלתם של בעלי הממון — דיוקן הכרך המור-דרני המפלצתי, הוא נושא „המחול במערכה אחרת“ בן 10 התמונות של גרטרוד קראוס — „העיר מחכה“, שהוצג לרא-שונה באותו יום גורלי לאנושות של אביב שנת 1933. היצירה מבוססת על סיפורו של מקסים גורקי „מנגינת הכרך“, המצוי באסופת הסיפורים „אגדת המציאות“.

המוסיקה למחול הזומנה אצל מלחין צעיר בשם מרסל רו-בין, שהיה שייך לחוג ידידיה הרבים של ג.ק., והוא שניצח על התזמורת הקאמרית שביצעה את היצירה.

העיר הגדולה עוצבה על הבימה על-ידי הרקדנים עצמם, שעמדו על גבי במות מתקפלות בגבהים שונים. מספרת ברטל זישקה, אז — נערה מתלמידות הסטודיו של ג.ק., והיום — מורה לתרבות הגוף בווינה: „זוגות של בנות עמדו זו מול זו, כשידיהן המושטות נפגשות בזוויות תלולות, בדמות גג הבנין. אני עמדתי כשידי פרושות לצדדים כ„צלב“ בראש כנסייה, על גבי, פרקטיקאבלי, אחר. הידיים כאבו היטב בכל חזרה, כי קשה היה להחזיק מעמד בפווה זו של צליבה.“

כך מקבלת העיר את „הנער“ הבא בשעריה, תפקיד אותו מילאה ג.ק. עצמה. הבחור קרב, לבוש מכנסיים ומקטורן שח-רים בדרכו מן הכפר.

„נער הולך אל הכרך.“
הצילה מנגן למענו, כי הדרך רב.
לקראת שחר נעורו שדות ואחו,
קול העוני אל אוזניו מגיע,
והוא יודע כי העיר זקוקה לו — משמיע קולה של
קריינינת בלתי נראית. (בהצגות הראשונות שנערכו בווינה

היה זה קולה של גרטה לנדרס שהשמיע את הטקסט, שנערך למען המופע על-ידי הסופר קאנטי, אף הוא מידידה של ג.ק.)

את „אנשי העיר“ מגלמים חברי „מקהלת-תנועה“ בת 12 רקדניות, שצורפה לצורך ההצגה ללהקת תלמידותיה הקבור-עות של הכוראוגרפית.

הנער קרב, והעיר כולה מתחילה לנוע במהול עצוב — „מקהלת העיר הסובלת“ — ככתוב בתכניה. הנער פוגש בבעלי-הממון המבלים לילותיהם בבאר בתמונה „שעשועים“. לצלילים ג'אזיים יושבים ליד הדלפק וכוסות בידיהם, גברים לבושי תלבושת-ערב ונשים בשמלות-תחרה שחורות, ויוצאים במחול.

„בפנים ישבו מאושרים אחדים בצוותא.
היופי רקד למענם — העוני נשאר בודד...“ — משמיעה הקריינית.

„ילדים עניים נמשכים אל העושר המנצנץ לעיניהם בפז-רנות, אל שפע הנראה להם כחלום פלאים. הם משתוקקים לקחת חלק בפאר ובתענוגות שבבאר, הנראים בעיניהם כאג-דה.“ — (מתוך תכניה משנת 1936—7, כאשר תמונת הבאר ומחול-הפרברים בוצעו על-ידי להקתה של ג.ק. במקומות שונים בארץ.)

כניגוד לחיי המותרות המעודנים מופיעה „מקהלת הכרך.“ „עייפים, יגעים, אדישים לכל, חיים האנשים בשממון חד-רגוני נצחי.“ ממשיכה התכניה — „ציפיה, שתיה לשכרה, עבודה, וחזור חלילה...“.

מתוך מעגל הקסמים המייאש נוצרת תמונה של עבודת מכונה — „העיר הבלתי גמורה“ — כאשר בסגנון קוביסטי הופכים הגופות לחלקי המכונה, לגלגלים ולמוטות נעים. הכל לבושים בבגדים אפורים, דמויי-מדים, הפרט נבלע בהמון, בתהליך הייצור. האדם מאבד את זהותו, ואינו אלא חלק מן הכלל והוא משולל רצון חופשי, בורג במכונה.

מומנט זה של הצגת תהליכים תעשייתיים על-ידי קבוצת רוקדים, יכול, כמובן, לקבל משמעויות שונות בהתאם להש-קפתו של הכוראוגראף. הזרועות הנעות ככוכנה, כשהרוקדים כולם ניצבים סמוכים זה מאחורי גבו של חברו בשורות, נעשו למרכיב מוכר במחולות קוביסטיים בבית-המועצות ואף בארץ-ישראל, כאשר הבניין, הייצור והשתלבות הפרט בשאי-פות הבניין של הכלל נראו כאידיאלים נשגבים.

בדרך זו משתנה המשמעות החברתית של אמצעי אמנותי בהתאם לנסיבות. המכניזם של תנועת הפרט הכבול למכונה היא, לחליפין, סמל הניצול והניכור האופייני לתהליך הייצור הקאפיטאליסט, ומאידך סמל ההזדהות וההתלהבות של בניין חברה חדשה, כפי שהיה בארץ-ישראל של שנות ה-30.

היבט מעניין אחר של מחולות-מכונה אלה, שהיו נפוצים למדי, הוא הוויתור על מימד העומק בכוראוגרפיה, כאשר „המכונה“ האנושית פועלת כמעט תמיד במישור אחד, כתמונה דרמימדיית ולא בשלושה המימדים הבימתיים. אופי זה של המיונסצנה מעניק לה אופי של גראפיות, ומכאן הרגשת הקוביזם (סגנון שהביא עימו ויתור על פרספקטיבה), שנבע

כמובן בעיקר מן הרצון לעצב תמסורות וגלגלים ושאר חלקי מכונית שלהם צורות גאומטריות הנוגדות את רכות ועגילות גוף הרקדן. אלא שבמקום להסתיר את האדם בתוך מבנים מקרטון וחומי ברזל, כפי שהדבר נעשה ע"י אמני ה"באוהאוז" הגרמני, או בעזרת הפרויקציה השוברת את צורת הגוף כפי שעושה אליון ניקולאס, הלכה ג.ק. וכראוגראפים אחרים בני אותה תקופה, והבליעו את הפרט הרוקד בתוך הגוש כחלק אינטגרלי של הקבוצה המתנועעת.

"בחזן עבדו רבים בבניין בוינת אפס. בנו והרסו — הרסו ובנו — אבל לא למענם נבנה הבניין." — ממשיך הקול ברקע.

תמונות העבודה המכנית והזוויתית הופכת, "לחלום האר-שר". הנער משתלב בהתלהבות הכללית בתמונה, הנער בין האנשים, והמחול מסתיים בתמונה "הציפיה" מלאת התקווה.

"הם חברו יחדיו וחלמו חלום גדול
חרות — חרות —
הנער צירף חלומו לחלום
הוא הלך אל בין האנשים
והם לקחו אותו עימם."

סיום אופטימי — על אף הכל, אולי ביטוי לרצון "חי-נוכי" חברתי שלא לסיים בקדרות. ואולי גם תחושה אמנותית הדורשת לגמור בסולם הנוגד את התמונה הקודמת לתמונת הסיום, ורצון לקשור את הגמר עם ההתחלה, כאשר מגיע הנער אל העיר כשעיניו קרועות בתקווה והשתאות.

"כיצד בונה ג.ק. עם להקתה, ומקהלת-תנועה שנאספה לצורך זה, חזון נוגע ללב ומזעזע של עיר המצפה לאושרה ודרכו של הנער אליה! היה זה יותר מכוראוגרפיה מבריי-

קה, זהו כבר פיוט בחלל הבימה." כותב ה-"NEUE FREIE PRESSE" ומבקרו של ה-"DER WIENER TAG" אומר: "עיר נאנחת ובלה, תשושה, מלאת ניגודים, בה משמשים האור והעוני בערבוביה, עיר נבנית ונהרסת, אך, השואפת אל היופי והאור הגאה". נער עובר-אורח חי עימה את החוויה המסעירה, ונבלע, שותף לפעילות ואח לנשק, במערבולת. מיסטריום זה ניסתה ג.ק. לעצב בעזרת להקתה ומילות ההסבר המושמעות ברקע... יסודות ריאליסטיים וסמליים משמשים בערבוביה, אך מבלי שאלה יפריעו לאלה."

גרטרוד עמדה בשיא הצלחתה. דרכה הובילה מערבי מחור-לתי-יחיד אל עיצוב בימתי רב-היקף. כשרונה כבמאית בא לידי ביטוי שלם במחזה-מחול המאחד בתוכו את האופייני לתקופה, המתגבש ביכולתה האישית, בכשרונה האמנותי. זי-מון מוזר של מקום ומועד הביאה אל פיסגת ההצלחה דווקא בלילה בו נחתם גורל אירופה וגורל עמה. כל מה שבא אחר-כך כבר עמד בסימן האירועים המדיניים, שהחשיכו את העור-לם לשתיים-עשרה השנים הבאות.

ב"העיר מחכה" שוב אנו פוגשים בצירוף האופייני כל-כך ליצירתה של ג.ק. — ביטוי אישי מובהק הקשור בטבורו קשר בלי-ניתק לזמן ולמקום. העיר המודרנית האכזרית, הקסם שבתנועה המכונה המכניעה בתוכה את האינדיבידואליות של מרכיביה, הפועל הניצב ליד הסרט הנע, המכתיב לו את הקצב, שאינו יודע רחמים. הניגוד המשועשע בין חיי לילה לצילילי מוסיקת הג'ז, שנשמעה מודרנית כל-כך בימים ההם, לבין הטורים המתמשכים של דורשי העבודה ליד הלשכות — כל אלה מצויים ביצירות רבות של ראשית שנות ה-30.

וגרטרוד קראוס היתה בת נאמנה לתקופתה.

פרס ומילגות ע"ש יאיר שפירא

יאיר שפירא, בן קיבוץ גבעת-עוז ורקדן להקת המחול הקיבוצית ולהקת "בת-שבע", נפל במלחמת יום-כיפור. קיבוץ צו, קרן הקיבוץ הארצי, "חבצלת" ולהקת "בת-שבע", הקימו קרן על שמו, שתעניק מדי שנה שתי מילגות-לימוד לרקדנים צעירים חברי הקיבוץ הארצי.

כמו-כן תעניק הקרן פרס שנתי לרקדן או יוצר מצטיין, שעבד בלהקת "בת-שבע".

השנה הוענקו הפרס והמילגות לראשונה במופע חגיגי של "בת-שבע", שנערך באולם האמזוני מגידו שבעין-השופט ב-10 באוקטובר 1976. את נימוקי ועדת השופטים (גרטרוד קראוס, שרה לוי-תנאי, קאי לוטמן, יהודית ארנון וחרמונה לין) קראה שרה לוי-תנאי.

המילגות ניתנו לאורית קינן ולאמיר קולבן (וכן מילגת-עידוד לרונית דנון). הפרס ניתן השנה לג'ין היל-סאגאן על יצירתה "רכב-אש".

פרס "בת-שבע" ע"ש יאיר שפירא הוא עתה הפרס השנתי היחידי עבור יצירה בתחום המחול בישראל.

ספרי-מחול

מעטים בלבד הם הספרים בתחום המחול הרואים אור בעברית.

לא מכבר יצא בהוצאת "ספרית פועלים" ספרה האוטוביוגרפי-ראפי של ירדנה כהן, "התוף והים".

זהו סיפור חיי-המחול של הרקדנית החיפנית הוותיקה, שעסקה בנסיונות מעניינים במוזיקה ומיקצבים מזרחיים בשנות ה-30, עיצבה חגים המוניים בקיבוצים ובשנים האחרונות מק-דישה את עיקר מרצה וזמנה למחול כאמצעי ריפוי.

"ספרית פועלים" עומדת להוציא השנה את ספרן של גירה נאמן ולאה ברטל, "תנועה, מודעות ויצירתיות", שהוא סיכום נסיון הרב בתחום החינוך. הספר עוסק בהביטים שונים של חינוך-התנועה, על צדדיו הדראמטיים, המחוליים והמוזיקאליים, והמחברות שואלות את שיטותיהן מתורות שונות, החל ב"טאי צי צ'ואן" הסיני, דרך משנתו של משה פלדנקריין, "שיטת אלכסנדר" וגמור בניתוח-התנועה של נועה אשכול. (ספר זה ראה אור באנגלית באנגליה ובארצות-הברכה.)

עומד להופיע גם ספרו של גיורא מנור על גרטרוד קראוס. אין זו ביוגרפיה במובנה הצר של המלה, אלא תיאור יצי-רתה של "הגברת הראשונה של המחול המודרני בישראל", על רקע התפתחות המחול המודרני בעולם.